

dönemi destekleyenlere İbrâhim Mûsâ'nın lakabından dolayı Alfaya, diğerlerine de Soriya denildi. 1776 yılında İbrâhim Sori, "imâmü's-salât" unvanını bırakıp bir kumandan ve devlet başkanı olarak itaat edilmesi gereken lider anlamında "imâmü't-tâa" unvanını aldı.

Herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan memleketi ölümüne kadar idare eden Sori'den sonra yerine oğlu Sadu (1784-1791) geçti. Buna İbrahim Mûsâ'nın oğlu Alfa Salifu itiraz etti. Böylece Alfaya ve Soriya gruplarının arası açıldı ve Futo Calon on beş yıl kanlı bir iç savaşa sahne oldu. Sonunda Alfaya lideri Abdülâye Bademba ile Soriya lideri Abdül-Gaderi arasında bir anlaşmaya varıldı. Buna göre bu liderlerin her biri münâbebe ile iki yıl hükümeti idare edecekti. Ancak anlaşma yürümedi; Abdül-Gaderi rakibini öldürerek tek başına Futa Calon'a hâkim olmaya çalışınca iki grup arasındaki çatışmalar tekrar başladı. Abdül-Gaderi'nin ölümünden sonra her iki grup kendilerine ayrı ayrı imam seçtiler. Böylece XIX. yüzyılın ilk yarısı da genellikle iç karışıklıklar ve iktidar mücadelesiyle geçti. Sadece Almami Ömer'in yönetimi sırasında (1837-1872) ülkede sükûnet sağlanabildi. Bir ara başşehir Timbo'yu ele geçiren Hubbular'ın yenilgiye uğratılarak Bafing ve Tinkisso arasındaki dağlık bölgeye sürülmeleri de bu döneme rastlar. Almami Ömer'den sonra, yüzyılın başlarında yabancıların ilgisini çeken ve Avrupalı seyyahlarla misyonerlerin uğrak yeri olan Futa Calon'da Fransa'nın sömürge bölgelerine yakınlığı sebebiyle Fransızlar'ın baskısı giderek arttı ve 1881 yılında imamları, ülkede kendilerine serbest ticaret hakkı tanıyan bir antlaşma yapmayı başardılar. Ayrıca aynı yıllarda Soriya grubundan Mamadu Pate ile Alfaya grubundan Bokar Biro arasında çıkan iktidar mücadelesine de karıştılar ve Bokar Biro'nun, rakibini mağlûp ederek imam olmasını sağladılar. Bokar Biro da bu yardımın karşılığını Fransızlar'la yeni bir antlaşma yaparak ödedi (1888). Fakat daha sonra Bokar Biro ile ihtiyarlar meclisi arasında bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkması ve meclisin onu görevden alarak yerine kardeşi Abdülâye'yi geçirmesi ülkede siyasî karışıklıklara yol açtı. Bokar Biro muhaliflerini yenilgiye uğratarak kardeşini öldürtünce Abdülâye taraftarları da Fransızlar'ı yardıma çağırdılar. Bunun üzerine fırsatı değerlendiren Fransızlar Bokar Biro'nun kuvvetlerini Poredaka'da mağlûp ederek kendi-

sini öldürdüler ve ülkeyi ele geçirdiler (1896). Böylece Futa Calon'un bağımsızlığı son buldu ve topraklarının tamamı Fransız Ginesi'nin bir parçası haline getirildi. Fülânî şefleri bu dönemde şeklen de olsa yine iktidarda kaldılar; ancak her türlü yetki sömürge yöneticilerindeydi. Halkın zaman zaman Fransızlar'a karşı ayaklanması sert tedbirlerle bastırıldı. 2 Ekim 1958 tarihinde bağımsız Gine Cumhuriyeti kurulunca Futa Calon sadece coğrafi bir bölge olarak bu ülkenin sınırları içinde kaldı.

BİBLİYOGRAFYA :

J. S. Trimmingham, *Islam in West Africa*, Oxford 1959, s. 29, 81, 92-99, 145-150; a.m.f., *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 165-170; H. N. Nelson, *Area Handbook for Guinea*, Washington 1975, s. 15-22; L. O. Sanneh, *The Jakhanke*, London 1979, s. 244; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 81-82, 84-85; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984, s. 139, 142; M. Abdülkâdir Ahmed, *el-Müslimûn ft Ginyâ*, Kahire 1986, s. 49-52; R. Hallett, *African Since 1875*, New Delhi 1989, s. 257-260; C. Harrison, *French and Islam in West Africa 1860-1960*, Cambridge 1990, s. 68-89; B. Barry, "Senegambia from the Sixteenth to the Eighteenth Century: Evolution of the Wolof, Sereer and Tukuloor", *General History of Africa* (ed. B. A. Ogot), London 1992, V, 288-295; Saint-Père, "Création du Royaume de Fouta Djallon", *Bulletin de comité d'études historiques et scientifiques de l'Afrique occidentale française*, XII (1929), s. 516-518; "Muslims in Guinea", *The Muslim World*, I/18, Karachi 1963, s. 7-8; P. Curtin, "Jihad in West Africa: Early Phases and Interrelations in Mauritania and Senegal", *J Afr. H.*, XII (1971), s. 11-24; G. Yver, "Futa Calon", *IA*, IV, 683-686; R. Cornevin, "Futa Djallon", *EF²* (Fr.), II, 981-983.

DAVUT DURSUN

FUTAHİYYE

(الفتحية)

Ca'fer es-Sâdık'tan sonra imâmetin oğlu Abdullah el-Eftah'a intikal ettiğini kabul eden, bu sebeple Eftahiyye ve reisleri Ammâr b. Mûsâ'ya nisbetle de Ammâriyye diye anılan Şii grup (bk. İMÂMİYYE).

FUZÜLİ

(الفضولى)

Yetkisi olmadan başkası adına hukukî işlemde bulunan kimse anlamında fıkıh terimi.

Fuzül kelimesi, sözlükte "artmak, fazlaşmak, üstün olmak; artık, fazlalık, iyilik, lütuf ve ihsan" anlamlarına gelen fazlın çoğuludur. Ancak burada tekil gi-

bi işlem görerek bundan ism-i mensûb fuzûlî türetilmiştir. Fuzûlî kelimesi sözlükte "lüzumsuz ve mânasız işlerle uğraşan" veya "kendisini ilgilendirmeyen işlerle ilgilenen kimse" mânasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak, bir kimsenin hukukî temsilcisi (vekil, vefî-vasî, kayyim) olmadığı halde onun adına hukukî işlemde bulunan kişiyi ifade eder. *Mecelle*'de, "Bi-gayri izni şer'î diğer bir kimsenin hakkında tasarruf eden kimsedir" (md. 112) şeklinde tarif edilen fuzûlî Batı hukukundaki yetkisiz temsilciye benzetilmektedir. Zira her ikisinin de başkası adına işlemde bulunanın ya temsil yetkisi hiç yoktur veya kendisine verilmiş olan yetkiyi aşmış yahut da yetkisi sona erdiği halde devam ediyormuşçasına işlemlerde bulunmuştur.

Fuzûlînin tanımında hukukî işlemin başkası adına yapılmış olması ayırıcı bir kıstas olduğundan, hukukî yetkisi bulunmadan başkasının malında kendi adına tasarrufta bulunan kimse İslâm hukukunda "gâsıp" olarak adlandırılır ve bu kimsenin yaptığı işlemlerin hükümsüz olduğunda görüş birliği vardır (bk. GASP). Fuzûlînin yaptığı hukukî işlemlerin değeri ve geçerliliği konusu İslâm hukuk doktrininde tartışmalı olup sonuçta ortaya iki farklı görüş çıkmıştır. Bunlardan birincisi, bu işlemlerin geçerli, ancak adına iş yapılan kimsenin veya temsilcisinin onayına bağlı bulunduğu, ikincisi ise fuzûlînin bütün hukukî işlemlerinin geçersiz olduğu şeklindedir. Ebû Hanîfe ve Mâlik ile talebeleri ve Ca'ferî imamları dahil olmak üzere İslâm hukukçularının çoğunluğunun benimsediği birinci görüşe göre, fuzûlînin hukukî işlemleri geçerli olarak kurulmuş olmakla birlikte işlerlik açısından eksik olup mevkuftur (bk. MEVKUF). Bu grubu teşkil eden hukukçulara göre akdi yapacak kimsenin gerekli hukukî yetkiye sahip olması akdin kurulması için şart değildir. Ancak böyle bir hukukî işlemde, fuzûlînin akid yapma ehliyeti bulunmakla birlikte başkası adına hukukî işlem yapma yetkisi bulunmadığı için yapmış olduğu işlem işlerlik şartı açısından eksiktir. Bu sebeple bir hüküm ifade edilemez ve hukukî işlemin sonuçlarını doğurabilmesi için bu işleme yetkili kimsenin icâzet vermesi gerekir. Bu durumda söz konusu işlem, yapıldığı andan itibaren yetkili kimse tarafından yapılmış gibi hukukî sonuçlarını doğurur. "İcâzet-i lâhika vekâlet-i sâbika hükmündedir" (*Mecelle*, md. 1453) şeklindeki genel kural da bu hükmü ifade etmektedir. Bu-

nun sonucu olarak fuzûlînin yapmış olduğu bir satıştan sonra icâzet verildiğinde satışla icâzet arasındaki süre içinde satılan malda meydana gelen artışların mülkiyeti de müşteriye aittir. Bu icâzet sözlü olabileceği gibi yapılan işleme onay verildiğini ortaya koyan bir davranışla da olur.

Fuzûlînin hukukî işlemlerini geçerli kabul eden müctehidler bu görüşlerine, Hz. Peygamber'in, kurbanlık bir koyun alması için Urve b. Ebû'l-Ca'd el-Bârikî veya Hakîm b. Hizâm adlı sahâbîye 1 dinar vermesini, onun da bu para ile iki koyun alıp birisini tekrar 1 dinara satarak Resûl-i Ekrem'e bir koyun ve 1 dinar getirmesini, Resûlullah'ın durumu öğrendikten sonra bundan memnun kalıp o kişinin ticarî faaliyetlerinin bereketli olması için dua etmesini delil gösterirler (farklı rivayetler için bk. Buhârî, "Menâkıb", 28; Ebû Dâvûd, "Büyü", 27; Tirmizî, "Büyü", 34; İbn Mâce, "Şada-kât", 7).

Öte yandan bu hukukçular, sadece satım akdinde değil her türlü malî akidlerde ve sulh, hibe, vakıf gibi ıskat türünden olan işlemlerde de aynı esasları kabul etmişlerdir. Bilhassa Hanefîler, yalnız malî akidlerle sınırlı kalmayıp nikâh, talâk, hul' ve itâk gibi ahvâl-i şahsiyyeye dair sözlü tasarruflarda da fuzûlînin hukukî tasarruflarının mevkuf olarak muteber olacağı görüşündedir. Hatta Hanefîler'den İmam Muhammed ile bazı Mâlikîler'e göre fuzûlînin sözlü tasarruflarının yanı sıra kabz gibi bazı fiilî tasarrufları da mevkuf olarak geçerlidir.

Son ichtihadında İmam Şâfiî, tercih edilen görüşüne göre Ahmed b. Hanbel, Dâvûd ez-Zâhirî ve Ebû Sevr gibi bazı müctehidler ise fuzûlînin hukukî işlemlerinin geçersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna göre bir hukukî işlemin geçerli sayılabilmesi için tarafların ehliyetli olmalarının yanı sıra akid yapma yetkilerinin de bulunması gerekir. Halbuki fuzûlî böyle bir yetkiye sahip değildir. Hz. Peygamber, bir kimsenin yanında bulunmayan şeyi satmasını yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, "Büyü", 68; Tirmizî, "Büyü", 19; Nesâî, "Büyü", 60; İbn Mâce, "Ticârât", 20). Bu hadis, mevcut olmayan malın satımını yasaklaması yanında kişinin kendi mülkiyetinde olmayan veya satma yetkisine sahip bulunmadığı bir malı satmasını da yasaklamaktadır. Bu hukukçulara göre, fuzûlînin satışının geçerli olduğuna dair nakledilen hadislerin sıhhat veya delâlet açısından bazı

problemleri bulunmaktadır. Ayrıca bu âlimlerden bazıları, söz konusu hadislerde fuzûlînin değil yetkili bir kimsenin hukukî tasarruflarının söz konusu olduğunu, bundan dolayı zikredilen hadislerin fuzûlînin tasarruflarının geçerliliği hakkında delil olamayacağını ileri sürmüştür.

Fuzûlînin işlemlerinin geçerli olduğunu savunan hukukçulara göre işlemin vekâlet ve temsil yoluyla yapılabilen türden olması ve akdî bizzat yapan fuzûlî açısından da işlerlik kazanmasına imkân bulunmamalıdır. Ayrıca hukukî işlemin yapıldığı sırada ona icâzet verebilecek birinin bulunması gerekir. Nitekim bazı Hanefî hukukçularının velâyeti akdî kuruluş şartları arasında sayması da (İbnü'l-Hümâm, V, 455) akid yapıldığı sırada akde icâzet verme yetkisine sahip bir kimsenin bulunması anlamındadır. Meselâ fuzûlînin, mümeyyiz olmayan bir çocuğun malını satması veya mümeyyizin sırf zararına olan bir işlem yapması böyledir. Öte yandan icâzetin gerçekleşmesi için satıcı, alıcı, icâzet verecek kişi ve akde konu olan şey mevcut olmalıdır (Mecelle, md. 378). İcâzet bir şarta bağlı olarak verilmişse bu onayın sahih kabul edilebilmesi için söz konusu şartın gerçekleşmiş olması gerekir.

İslâm hukukçuları, fuzûlînin hukukî işlemlerinin feshi veya onaylanması için belirli bir süre tayin etmemişlerdir. Ancak Mâlikîler'e göre fuzûlî malî sahibinin yanında satmış ve sahibi de sükût etmişse bu sükût kabul anlamına gelir. Eğer gıyabında satmış ve haberdar olduktan sonra bir yıl geçtiği halde sükûtu devam etmişse bu da icâzet sayılır. Hanefîler ise yetkilinin feshi ve kabulünü açıklamaması halinde doğacak karışmayı önlemek için fuzûlîye de akdî feshetme yetkisini vermişlerdir.

Fuzûlînin yaptığı bir akdî ehliyetli olan mal sahibi feshedebileceği gibi onun hukukî temsilcileri de (vekil, vasî veya velî) feshedebilir.

Birden fazla kimse hukukî temsil yetkisi olmaksızın bir mal üzerinde satış, hibe, icâre ve rehin gibi farklı işlemlerde bulunsalar ve mal sahibi de bunların hepsine birden onay verse bu işlemlerden öncelikli olanı geçerli, diğerleri geçersiz olur. Meselâ satış, icâre ve rehin birlikte bulunsa, satış akdî malın mülkiyetini temsil ettiği için, menfaatin temlikî olan icâre ve alacağı tevsik için yapılan rehine göre daha öncelikli olarak geçerli olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "fzl" md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "fzl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1142; Buhârî, "Menâkıb", 28; İbn Mâce, "Şada-kât", 7; "Ticârât", 20; Ebû Dâvûd, "Büyü", 27, 68; Tirmizî, "Büyü", 19, 34; Nesâî, "Büyü", 60; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 262; Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 153-156; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 148-153; Kâdîhân, *el-Fetâvâ*, II, 172-177; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 143-144; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fıkhiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 245-246; Mevslî, *el-İhtiyâr*, II, 17-18; Merdâvî, *el-İnsâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1986, IV, 283; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadr* (Kahire), V, 455; İbn Nüceym, *el-Bahr*, VI, 160-166; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, III, 152-156; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, IV, 134-143; *Mecelle*, md. 112, 378, 1453; Ali Haydar, *Dü-rerü'l-hükkâm*, I, 219-220, 628-640; Bilmen, *Kamus*, II, 61-63; VI, 86-90; Senhürî, *Meşâdirü'l-hak*, IV, 200-213; Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, I, 451-465; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara 1958, s. 186-187; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-âmme li'l-mücebât ve'l-üçûk*, Beyrut 1972, I, 56-81; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, İstanbul 1976, I, 431-439; Muhammed Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, Kahire 1977, s. 355-361; *Mv.F.*, XIII, 170-176; *Mv.F.*, II, 330-338; Karaman, *İslâm Hukuku*, II, 278-282, 288, 306-308; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, Ankara 1987, I, 478-484; H. Yunus Apaydın, "İslâm Hukukunda Mevkuf Aktiller", *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1989, s. 186-200. BEŞİR GÖZÜBENLİ

FUZÜLİ

(ö. 963/1556)

Klasik Türk edebiyatının
en büyük şairlerinden.

Hayatıyla ilgili bilgiler çok azdır. Asıl adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğu bilinmekle beraber hangi tarihte ve nerede doğduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Mevcut kaynaklar onun Bağdat civarında doğduğunu kaydederse de belli bir yer üzerinde birleşmezler. Latîfî, Ahdî, Sâm Mirza, Âlî Mustafa ve Aşık Çelebi, bazı şiirlerinde geçen "Bağdâdî" ifadesinden ve genellikle Fuzûlî-i Bağdâdî diye anılmasından hareketle onun Bağdat'ta doğduğunu söylerler. Kınalîzâde Hasan Çelebi'ye göre Hille'de, Riyâzî'ye göre de Kerbelâ'da dünyaya gelmiştir. Ancak şairin bizzat kendisinin Türkçe divanında birkaç yerde Bağdat'ı "diyâr-ı gurbet" sayması, Sâdikî-i Kitâbdâr'ın ondan bahsederken, "İbrâhim Han hizmetinde Bağdad'a varıp" ifadesini kullanması doğum yerinin Bağdat dışında bir yer olduğuna delil sayılmıştır. Muallim Nâci, Fâik Reşad ve Şemseddin Sâmî gibi Tanzimat sonrası müellifleriyle Elias John